

Svjetionici... čuvari života na moru i inspiratori za stihove

Maja Vidak

Divan je bio suton tamo gdje grebeni Lapada dočaravaju sliku horizonta. Sve nijanse duginih boja prostrle su se po baršunastom nebu i uz površinu namreškanoj mora.

Puteljak me vodio uz rub čipkastih stijena. Jedrilica je klizila. Nju je tjerao maestral — ugodan povjetarac, koji blaži sparinu.

More se bjelasio uz obalu, a uobičajeni šum mora oživljavao je okolinu.

Izrazite su bile konture otočića Sv. Andrije. Prostro se pred Koločepskim vratima, južno od otoka Lopuda. Okružen je dubokim morem osobito uz jugozapadnu obalu gdje je dubina mora iznad 60 metara.

Zanimljivosti otočića Sv. Andrije ostale su zabilježene na požutjelim stranicama naučnih knjiga.

Ova strana otočića je šumovita. Zelene se stabla lovoričke, divlje rogača, badema i česvine. Ugodan je miris brojnih grmova ružmarina i pelina u proljeću. U novije vrijeme zasađeni su borici i čempresi. Jugoistočnu stranu zapremaju vrtovi. Njih obrađuju marljive ruke svjetioničara.

Kad sunce žari mnoštvo gušterica pruži se na zidove kuće, uz kulu svjetionika ili tamo gdje su ostaci ruševina ostali kao spomenici davne prošlosti. U nevidljivim pukotinama stijena ugnijezdile su se tarante. Namnožile su se da im se trag ne izgubi. Bezbroj puževa šeta po travu ili se šuljaju tamo gdje je izraslo pitomo bilje. Galebovi nadlijetaju otočić da bi očuvali svoja gnijezda, a svojim kriještavim nejednakim ritmom žele da nadjačaju urlanje vjetera i mora — pričao mi je svjetioničar, koji je nekada vršio čuvarsku dužnost na otočiću Sv. Andrije.

U blizini otočića ribari imaju dobre »poste« za kvalitetan i obilan lov. Pri sjevernoj strani udomili su se dragocijeni koralji gdje zapremaju veliki prostor.

Već u XIII stoljeću — potvrđuju naučni dokumenti — koralji su Benediktincima predstavljali jedan dio prihoda. Lov koralja odobravalo je Vijeće umoljenih (odbor od tri člana). I danas ima koralja kod otočića Sv. Andrije. Nasljedna dobra imali su Benediktinci na Lopudu, Šipanu, Mljetu, Lastovu, Šumetu i Dubrovniku, a prihod im je služio za lično izdržavanje. Slabunjave vlasteoske sinove primali su na stan i hranu za dulje vrijeme uz mjesečnu nagradu radi oporavka na čistini i u tišini.

Redale su se slike divnog pejzaža u Lapadu. Kad je sunce utonulo u dubinu mora i kad su se galebovi smirili u škripovima stijena — svjetionici — vjerni prijatelji pomoraca u tami — počeli su da trepere.

Noć je izbrisala konture otočića Sv. Andrije, ali njegov posebni bljesak (prelaz iz svjetla u tamu nastupa postepenim jačanjem do najjačega sjaja i onda postepenim slabljenjem svjetla do potpune tame) označio je njegov položaj u noći. Svjetionik je smješten na najvišem vrhu otočića — na visini od 51 m.

Do danas je nastao veliki razvitak u svjetioničarstvu. Od uljenih svjetiljki prešlo se na svjetiljke petrolejem, zatim na one sa petrolejskim parama i na svjetleći gas. Najnovija su dostignuća sijalice ispunjene stlačenim plinom ksenonom, koje daju mnogo jaču svjetlost nego električne sijalice, a uređaj je jednostavniji.

Do nedavna se držalo da je svjetionika bilo i u antičko doba. Naslućivalo se to po nekoliko Homerovih stihova. Međutim novija su istraživanja potvrdila da su svjetionici kasniji izum.

Najstariji u povijesti poznati svjetionik je Pharos — četverobridna bijela mramorna građevina — visoka 70 m, na grebenastom otoku Pharos pred ulazom u Aleksandrijsku luku. Postavljen je oko 300 god. prije naše ere. Obala je naokolo opasna zbog podvodnih grebena.

Istočna obala našeg Jadrana je najrazvedenija obala na zemlji, te je s pravom nezivaju »zemlja s tisuću otoka«. Konfiguracija njene obale uvjetovala je podizanje svjetionika u modernom smislu mnogo prije negoli u ostalim zemljama te u povijesti obalne rasvjete i svjetionika pripada našoj zemlji istaknuto mjesto.

Već u Grčko doba bilo je svjetionika na Jadranu — po jedan na ulazu u luke Grčkih kolonija. Svjetionici su se zanemarili kad je nastao zastoј u pomorskoj trgovini. Ovo zanemarivanje bilo je povoljno za gusare čiji su napadi uvelike učestali. Konačno su vlasti učinile kraj gusarenju.

Tek početkom prošlog stoljeća počeli su se postavljati svjetionici uz istočnu obalu Jadrana. Prvi svjetionik na našoj obali je Škrda sagrađen 1810. godine, Savudrija, pa Gradina itd. Pomorska rasvjeta se usavršavala i rasprostranjivala. Sada na našoj obali postoji sistem bezprijekorne rasvjete — 595 pomorskih svjetionika i obalnih svjetala. Svjetionici su čuvari brodova i života na moru. Bezbroj puta oni su spasili ribare i njihove brodove od bure u mrkloj noći, jer snalaženje po zvijezdama bilo je nemoguće.

Mnogi naši i strani pjesnici inspirirani neobičnim noćnim svjetlom na moru sjećaju nas svojim stihovima na razgovor svjetionika sa mornarima, ribarima i brodolomcima u mrkloj noći za vrijeme oluje. Evo što piše pjesnik Istre Rikard Katalinić-Jeretov:

Na hridi
Stoji ko džim i teške nevolje vidi.
I utjehe lije
Brodovlju koje ljuti vihor bije,
Svjetlim plamenom svojega žara
Diže snagu mornara.

Neki svjetionici su sa stalnim svjetlom. Obalna svjetla služe za plovidbu uz obalu, a lučka svjetla su postavljena na lučkom ulazu kao naš opjevani svjetionik na Porpoteli.

Svi svjetionici postavljeni su tako da brod ugleda sliedeći nešto ranije nego što prethodni izgubi iz vida. Na taj način otklonjena je svaka opasnost pri noćnoj plovidbi. Ali ni domaći pomorci ne bi savladali sve prepreke da se ne služe »peljarom« — knjigom — gdje je opisan način plovidbe na pojedinim djelovima mora. Osim toga upozorava pomorce na signale i orijentacione točke na moru i kopau.

Svjetionici se međusobno razlikuju po načinu žmirkanja, po trajanju svjetlosnog bljeska i tame, po boji svjetlosti i drugim odlikama.

Zabilježeni su podvizi svjetioničara kao i razaranja svjetionika, a ova razaranja izazivaju nevolje u njihovom usamljenom životu. Život svjetioničara je naročito težak u jeseni i zimi.

Na Jadranskim svjetionicima živi oko 140 svjetioničara sa obiteljima i bez njih. Njihove su kuće čvrsto građene i u stanju su da odole snažnom vjetru i udarcima mora. Stalno nastanjenih svjetioničara je najviše u srednjem Jadranu, zatim u sjevernom, a najmanje u južnom što zavisi od nejednake razvedenosti obala i dubine mora.

Svjetioničari su dobri ljudi i puni susretljivosti prema gostima. Oni vole svoj rad, jer im zamjenjuje sve druge radosti. Služe se posebnim riječnikom pomoraca, koji je mornarski akcentiran.

Usamljen život čuvara prolazi sporo i monotono. Čitaju novine nekad sa zakašnjenjem od desetak dana. Radio ih spaja sa svijetom. Biblioteke su im siromašne, a knjige pročitane po nekoliko puta. Duge kiše, snažne oluje i nemirno more odvajaju ih od svijeta. Preplašeni galebovi zaslijepljeni svjetlom svjetionika udaraju u tami u tvrdu kamenu kulu.

Skromne su radosti svjetioničara i članova njihovih porodica. Kad svjetioničar dvogledom opazi neki čamac koji se približava njihovom otoku ili ugleda neki brod na pučini, kada siđe na obalu da pozdravi posjetioca, kada se svjetioničar vrati iz grada i donese privatnu poštu, hranu i štampu — sve su to radosti ovih usamljenih ljudi. Takav je život gotovo na svim svjetionicima, a takav je i na otočiću Sv. Andrije — nedaleko Dubrovnika.

Kad se gubi svjetlost dana i bliži se noć svjetioničari se spremaju na svoj redovni posao. Svjetioničar na otočiću Sv. Andrije polazi u kulu. S malenim »feralom« osvjetljuje sebi put i uspinje se strmim skoro okomitim stepenicama. Uskoro svjetlost užarene svilene »retine« dođe u fokus, a tad se prospe veliki mlaz bijele svjetlosti površinom mora. Tad je svjetionik upaljen, a svjetioničar budno motri rad mehanizma. Četiri sata tako bdije i provodi u malenoj kupoli blistavoj od svjetlosti i topljod od sagorjevanja petroleja. Stotine puta bljesne mlaz svjetlosti sve do jutra uz monotono odvijanje čeličnog užeta. Posljednji svjetioničar posljednje smjene ugasi svjetlost i pođe na počinak. Tako je iz dana u dan.

Pomoćni svjetioničari kod nas su obično članovi obitelji svjetioničara, koji stanuju na svjetioniku. Svjetioničarima je glavna dužnost održavanje svjetionika, a zatim imaju niz sporednih zadataka. Vrše meteorološka opažanja, izvidanja u vezi sa sigurnošću plovidbe i nadziru ribolov.

Nekada su noći pune strave. Tad ni more ni vjetar nemaju svoj prirodni glas.

More je bez duše.
O stijene se lomi.
More dimi,
Praši
I huče.
Jugo cvili
I jauče bolno.

U prošlosti bilo je mnogo teže svjetioničarima Sv. Andrije. Danas novi stroj pruža olakšanje tim ljudima u noći.

Otočić Sv. Andrije je divljeg izgleda sa surim hridima, koje se na jugozapadnoj strani spuštaju skoro okomito u more.

Najmanji je od svih dubrovačkih otočića na zapadnoj strani. Dug je oko 617 m. U cijeloj svojoj dužini je uzak. Druga polovina kao presječena zamahom golemog mača izgleda kao da mu se cijela južna polovina od vrha do dna strovalila u morsku dubinu. Jedino je pristupačan sa sjevera i sjeverozapada. Podulji vijugasti put vodi od vrha uzvisine.

Otočić je nekada pripadao porodici Crijević, koja je sagradila samostan i malu crkvu Sv. Andrije. Kada su sagrađeni samostan i crkva tačno se neznaju, ali je sigurno da su se nalazili tamo godine 1272. godine.

Od Juga put sjevera protežu se ostaci ruševine, koji svjedoče da je na tom otočiću nekada bio samostan Benediktinaca.

Znamo da je samostan neko vrijeme služio Dubrovačkoj Republici i za Lazaret. Znamo da ga je veliki potres 1667. godine ošteti i da se nakon toga više nikada nije popravio, a kamenje visokih zidina spomenutog samostana upotrebjeno je za današnju kuću svjetioničara kao i za kulu u koju je smješten svjetionik. Vrlo malo je arhitektonskih spomenika koji bi nam opsežno tumačili interesantnu davnu prošlost ovog otočića.

Vetranič Mavro — najugledniji pisac XVI stoljeća u Dubrovniku proveo je niz godina na ovom otočiću u samostanu Benediktinaca. Dočekao je duboku starost. Svojim humorom prikazao je svoje samovanje i način života na otočiću Sv. Andrije u »Remeti« sa 510 stihova. Oduševljavao se prirodom u samoći mora i pjevao o njenoj ljepoti.

Danas u novom vremenu pojavilo se ime pisca sa djelom sličnog sadržaja. Englez — Domenik Revnsper — svoje djetinjstvo proveo je na jednom usamljenom svjetioniku Nord Minča. Modernim stilom napisao je djelo za tri nedjelje. Engleski kritičari mnogo ga cijene. U svom djelu dao je vjernu sliku samovanja s pogledom na pučinu, hridi i galebove uz šum mora — pjesme koja vječno traje.

Šetnja je bila ugodna uz rub čipkastih stijena. Na povratku kroz Lapad prošla sam alejom četinarara i čempresa i uskoro stigla da se odmorim. Dopunila sam sjećanja o otočiću gdje svjetionik svojim posebnim bljeskom oživljava uspomene na prošlost.

Svjetionici su još uvijek nezamjenjivo sredstvo pomorske plovidbe. Bez njih dnevna plovidba bila bi otežana, a noćna nemoguća.

